

Kapittel 9:

Planutdanning ved Universitetet i Agder – mangfold som ressurs

Jørn Cruickshank og Hanne Haaland¹

Innledning

Fra høsten 2023 kunne Institutt for Global utvikling og samfunnsplanlegging (IGUS) ved Universitetet i Agder tilby både bachelor-, master- og PhD-utdanning i samfunnsplanlegging. Utviklingen av det som i dag er blitt en praksisrelevant utdanning i planlegging skjød fart rundt 2011, med utgangspunkt i det som kunne fremstå som relativt ulike fagmiljøer. Prosessen kjennetegnes nok mer av «lindblomsk» inkrementalisme enn Banfields rasjonelle og målrettede modell. Det hele startet opp med oppbyggingen av et studie i geografi og samfunnsfag, med utgangspunkt i et fagmiljø på strategisk kommunikasjon. Samfunnsplanlegging fikk etter hvert større plass, men da ble også fagmiljøet utfordret på balansen mellom planlegging i det nasjonale/vestlige og global utviklingstematikk. Så dukket det også opp nye spørsmål: Skal studentene lære seg plansystemet og ulike verktøy for planleggere, eller skal en bare dyrke en kritisk samfunnsvitenskap, men med planlegging som omdreiningspunkt?

¹ Tidlige versjoner av dette kapitlet er lest og kommentert av Jannik Stølen Timenes, Hans Kjetil Lysgård, Ståle Angen Rye, Jon P Knudsen, Hege Wallevik, Mikaela Vassstrøm, Paulina Nordstrøm, Laura Tolnov Clausen, Kjell Overvåg og Arne Olav Øyhus

<https://doi.org/7557/7.7879> Cruickshank, J., Haaland, H.: Planutdanning ved Universitetet i Agder – mangfold som ressurs. I Aarsæther, N, (red.): Samfunnsplanlegging gjennom 50 år. Septentrio Reports 2 (2024).

© 2024 The author(s). This is an Open Access publication distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Vi skal i det følgende forsøke å nøste opp noen av de trådene som er blitt føyet sammen, og noen av de personene som har bidratt i sammenflettingen, fra 1980-tallet og fram til i dag.

Geografi og kommunikasjon?

Geografen Ståle Angen Rye, med doktorgrad fra NTNU, hadde siden 1998 vært tilknyttet lærerutdanningen ved institutt for samfunnsvitenskap, senere Institutt for statsvitenskap og ledelsesfag (ISL). Sammen med Jan Erik Nilsen hadde han ansvar for instituttets bidrag til geografifagene i lærerutdanningen ved UiA. På begynnelsen av 2000-tallet ble Oddgeir Tveiten, med doktorgrad i medie- og kommunikasjonsvitenskap fra Universitetet i Bergen, rekruttert til instituttets fagfelt innen politisk kommunikasjon. Deretter ble Hans Kjetil Lysgård rekruttert til ISL fra det som da het Agderforskning, også han, som Rye, utdannet ved NTNU. Lysgårds ansettelse var knyttet til et prosjekt der oppdraget var å utvikle en master i kultur og ledelse. Kultur, næring og regional/by-utvikling var dermed på kartet.

Rundt 2004/5 tok så Lysgård initiativ til utviklingen av et nytt bachelorprogram, som skulle bygge videre på et årsstudium innen geografi, statsvitenskap/sosiologi og historie. En måte å få dette til på, er ved å gjenbruke emner. Med dette menes at man tilbyr det samme emnet til flere studentgrupper på ulike programmer. Hele årsstudiet ble lagt inn i bacheloren. I tillegg «plukket» man enkeltemner fra andre programmer og klarte på den måten å bygge en grad i samfunnsfag: «Bachelor i samfunnsendring og kommunikasjon». Det var imidlertid også behov for en relevant master for studentene fra den nye bacheloren. De kunne gå videre på master i Offentlig politikk og ledelse, men det var et opplevd behov for et masterprogram som koblet det samfunnsvitenskapelige geografiperspektivet og kommunikasjon, slik det ble gjort i bachelorprogrammet. Derfor ble det utviklet også en felles master i Samfunnskommunikasjon. Dette skjedde i samarbeid med institutt for nordisk og mediefag ved fakultet for Humaniora og Pedagogikk.

Da det lille fagmiljøet i 2009 flyttet over til Senter for utviklingsstudier, hadde de altså med bygd sammen en bachelorgrad og de hadde også deleierskap til en master. Utfordringen nå var å utvikle en egen identitet, i samspill med et allerede etablert fagmiljø innenfor utviklingsstudier.

Senter for utviklingsstudier

Nå avdøde Jonathan Baker kom som samfunnsgeograf til Kristiansand allerede i 1972 og ble ansatt på institutt for økonomi- og samfunnsfag ved Agder distriktshøgskole, som høyskolelektor i økonomiske fag. Så tidlig som i 1981 var Baker med på å etablere en årsenhet i utviklingsstudier, et studium som ble godkjent som grunnfag av det norske universitetsrådet i 1982. Årsstudiet var en suksess fra starten og utviklingsfeltet ble helt sentralt i byggingen av det som da var Høyskolen i Agders tidlige identitet. Baker var lenge eneste fast ansatte på studiet, men jobbet tett med historiker Andreas Aase. Stein Oluf Kristiansen, økonom med bakgrunn fra Norges Handelshøgskole ble ansatt i 1989 og i 1995 ble fagmiljøet utvidet ytterligere med sosialantropolog Arne Olav Øyhus. Sammen utgjorde de et fagmiljø som geografisk dekket både Afrika og Asia og som etter hvert fikk status som et senter for utviklingsstudier. I dette senteret inngikk også antropologen Oddvar Hollup, geografen Jan Stølen og økonomen Kjell Havnevik. Sistnevnte hadde sin hovedstilling ved det Nordiske Afrikainstituttet i Uppsala.

Tanken om et Senter for utviklingsstudier ble etablert som en løsrivelse fra Institutt for økonomi og samfunnsfag fordi miljøet var for lite til å bli et institutt. Utviklingsstudiet fortsatte å være svært populært og i 2003 fikk en også etablert et bachelorstudium i utvikling, ved hjelp av samarbeid med andre studier ved samfunnsvitenskapelig fakultet, litt på samme måten som den bachelorgraden vi allerede har fortalt om. Herfra gikk det kun to år til miljøet i 2005 fikk på plass også et masterprogram, først eksternt finansiert og deretter ordinær finansiering på UiA fra 2017. I denne masteren utviklet man en team-basert modell der studenter ble undervist i grupper ved hjelp av studieguider. Faglærere ved senteret arbeidet tett sammen med kursveiledere ved partneruniversiteter i Afrika og Asia. En av de to fysiske samlingene i studiet ble lagt til Sri Lanka slik at studentene også fikk praksisnær undervisning i løpet av studieløpet.

En større fagportefølje ga også rom for flere ansettelser, og i 2008 ble Hanne Haaland, med doktorgrad innen utviklingsstudier fra NMBU og med god kjennskap til spansk og latinamerikastudier, første fagansatte kvinne på senteret. Tre år senere fikk senteret status som Institutt for utviklingsstudier, før det i 2013 byttet navn til institutt for global utvikling og samfunnsplanlegging (IGUS). Siste del av instituttnavnet henger sammen med det allerede nevnte lille fagmiljøet som fire år tidligere kom fra statsvitenskap.

Bachelor i samfunnsplanlegging og kommunikasjon

Rye, Nilsen, Tveiten og Lysgård fant sin plass i det tverrfaglige og praksisorienterte utviklingsmiljøet, som altså nå tilbød en nettbasert master, et årsstudium og en bachelorutdanning, alt innenfor utviklingstematikken. De videreutviklet sitt eget bachelorprogram i samfunnsendring og kommunikasjon. Etter hvert inneholdt dette studiet, i tillegg til emner i geografi, statsvitenskap, historie, medier og kommunikasjon, også et innføringsemne i samfunnsplanlegging. På eksamen i dette emnet ble studentene særlig vurdert på om de klarte å definere en plansituasjon. Studenten skulle ikke bare beskrive og forstå en samfunnsendring, men ble utfordret til å beskrive planleggingens rolle i denne.

Da Nilsen gikk av med pensjon i 2011 ble så Jørn Cruickshank rekruttert fra Agderforskning, først i midlertidig og så fra 2012 en fast stilling. Han hadde sin doktorgrad fra Institutt for planlegging ved Universitetet i Tromsø. Planforsker og geograf John Erik Pløger ble samtidig rekruttert fra Roskilde Universitetssenter, en by- og planforsker med et for instituttet verdifullt nettverk innenfor internasjonal planforskning. At det ble ansatt to forskere på den samme utlysningen er ikke vanlig, men styrkingen av planmiljøet på denne måten fikk støtte av daværende dekan, geograf Jon P. Knudsen.

Så, fra studieåret 2014-2015 endret studiet navn til «Samfunnsplanlegging og kommunikasjon». Den mest synlige bakgrunnen for navneendringen var en programevaluering fra 2011 hvor blant annet geograf Knut Hidle fra Universitetet i Bergen, en student fra bacheloren og en planlegger fra Kristiansand kommune var representert. Programevalueringen pekte på at faget hadde startet som en bachelorgrad i samfunnsfag, delvis som en del av lærerutdanningen. Komiteen mente faget nå trengte en tydeligere faglig retning og yrkesrelevans. Her ble det sagt at navnet samfunnsendring ikke fenger studentene og det ble påpekt at ordet samfunnsplanlegging ville styrke yrkesrelevansen av studiet. Kanskje var en også her påvirket av tidens kritikk mot de mange tverrfaglige bindestreks fagene med uklar nytte for arbeidslivet.

En kunne imidlertid ikke bare endre navnet på studiet, det måtte også utvikles flere planrelaterte emner. Selv om fagstaben var den samme, med geografer, en medievit, utviklingsforskere og antropologer, endret en sakte, men sikkert profilen på programmet.

Studentene tok godt imot profilendringen. Flere av de som hadde startet på det gamle studiet lurte nå på om de kunne endre tittelen på vitnemålet til

det nye navnet. Søkertallene endret seg ikke drastisk, men studentene var mer bevisst på at studiet var profesjonsorientert og hadde høy yrkesrelevans, at det ikke bare var en generell innføring i samfunnsvitenskap. De ville ha mer om Plan- og bygningsloven og konkrete verktøy, særlig kurs i Geografiske informasjonssystemer, som de nok fant nevnt i diverse stillingsutlysninger.

Arven fra politisk kommunikasjon fra statsvitenskap levde videre, ikke bare i navnet «...og kommunikasjon», men også et emne i medier og kommunikasjon. Her mente enkelte at koplingen til planlegging var uklar. Universitetets studieutvalg foreslo, etter innspill, på et tidspunkt å fjerne kommunikasjon fra navnet på studieprogrammet. Da ble det faglig argumentert med at kommunikativ planlegging og det habermasianske spilte en så sentral rolle i planfaget, at det ga god mening å beholde begge begrepene.

Alt dette hadde ikke gått uten et langsiktig og strategisk arbeid i instituttledelsen, hvor en så viktigheten av å samordne emner og struktur mellom bachelorutdanningene i samfunnsplanlegging og utviklingsstudier. Dette gjorde man også for på sikt å styrke utvikling av et større faglig- strategisk fellesskap ved instituttet. Dette resulterte i utforming av nye kurs som skulle snakke til begge studentgrupper på bachelornivå, altså utvikling og samfunnsplanlegging, samtidig som frigjøring av midler kanskje kunne berede grunnen for enda en campus-basert master? Vi kommer tilbake til det.

Å finne en form

Ulikt mange av planutdanningene i Norge, hvor profilen avhenger av hvilke disipliner faglærerne kommer fra, men hvor planlegging likevel er en felles identitet, ble utviklingen av planstudier ved UiA til i delvis konkurranse og delvis samarbeid med en allerede sterk identitet knyttet til både globale utviklingsstudier og medie- og kommunikasjonsfaget.

I årene fra 2014 til 2018 fungerte bachelorprogrammet i et godt samspill med utviklingsmiljøets utdanningstilbud, eksempelvis med felles oppstartsseminar for begge utdanningene og med studentforeningen Pangea som ble etablert for å favne begge studentgruppene. Men selv om fagstaben kunne enes om faglige interesser delte ikke alltid studentene denne oppfatningen. På fellesemnene så ikke utviklingsstudentene relevansen når det ble for mange referanser til utvikling i en vestlig kontekst, mens studentene i samfunnsplanlegging og kommunikasjon var misfornøyd når det ble for mye om fattigdom, bistand og eksempler fra det globale sør. Å få studenter med på at

det globale også reflekteres i det lokale – og omvendt – var utfordrende og det manglet ofte et felles språk og en forståelse mellom dem som var opptatt av global solidaritet og ulikhet og de som fokuserte på norsk og vestlig planlegging. Faglærere på fellesemnene opplevde i økende grad å stå i spagat mellom studentgrupper som ville ha litteratur og konkrete eksempler fra «sin» del av verden. Samtidig kunne det jo heller ikke stikkes under stol at forskningsmiljøene hadde ulik innretning. Mens utviklingsforskerne eksempelvis vurderte behovet for områdekompetanse på utviklingstematikker fra Latin-Amerika eller øst-Afrika, så handlet diskusjonene i planmiljøet om behovet for innsikt i plan- og bygningsloven, kommunikativ planlegging, konflikthåndtering eller rettferdig grønn omstilling.

En ny problemstilling vokste også fram. Skulle en utdanne planleggere eller samfunnsvitere med kunnskap om planlegging? Spørsmålet ble aktualisert da Forum for utdanning i samfunnsplanlegging påpekte mangelen på 'prosessplanleggere' i kommunene, dvs planleggere som kunne gå i dialog, f.eks. i medvirknings-prosesser og i forhold til konflikter. Departementet støttet opp om dette og la også til rette for flere studieplasser. Miljøet i Kristiansand merket i kampen om disse ekstra studieplassene at det dannet seg en majoritet som ønsket en praksis-dominert planutdanning. Her vektet praktiske kunnskaper som jus, planlov og en rasjonell-instrumentell planpraksis. Dette favoriserte de som allerede hadde en praksis-rettet planutdanning, særlig ved NMBU og NTNU.

På Universitetet i Agder la man seg et sted midt imellom, med en kommunikativ-orientert plan-profil. Planmiljøet hadde helt bevisst ikke villet dyrke en enstrenget klassisk planutdanning, men sett tverrfaglighet som viktig. For en prosess-planlegger er det tverrdisiplinære en viktig kvalifikasjon, mente man, i kommunikative prosesser med mange interesser i spill (investor, utbygger, konsulent, grunneier, innbygger og planlegger som skal manøvrere også i den administrative dialogen mellom etater og sektororganer). I den interne debatt på instituttet var det nok litt uenighet om prosess eller praksis-perspektivet, hvor det siste innebærer å gi studentene 'klassiske' planfaglige kvaliteter: GIS, jus (plan og bygningsloven), arealplanleggingsredskaper etc., og denne spenningen lever fortsatt videre, ikke minst i dialogen mellom studentene og fagstaben.

Nye krefter

I forbindelse med omleggingen på universitetets lærerutdanning gikk vi i 2015 fra gjenbruk av emner, til egne emner i geografi. Da ble instituttet tilført ekstra ressurser for å opprette disse emnene og en kunne lyse ut en stilling som skulle dekke både naturgeografi og naturforvaltning/ressursgeografi. Geograf Mikaela Vasstrøm søkte og fikk stillingen. Hun var relevant for miljøet, men ikke bare i forhold til lærerutdanningen. Hun hadde på dette tidspunktet, fra sin stilling på Agderforskning, hatt flere gjesteforelesninger om medvirkning på innføringsemnet i planlegging som studentene satte stor pris på. Hennes PhD om miljøplanlegging i Setesdal, fra avdeling for Skov & Landskab ved Københavns Universitet passet også fint inn med den nye profilen på planutdanningen. Vasstrøm, Cruickshank og Lysgård hadde også tidligere jobbet sammen på Agderforskning med flere prosjekter om distriktsutvikling, regionalutvikling, byutviklingsstrategier og stedsutvikling.

Kursporteføljen ble ytterligere utvidet. Hanne Haaland, som nå var blitt instituttleder så eksempelvis en strategisk mulighet til å gjøre BA-programmet i utviklingsstudier internasjonalt tilgjengelig gjennom å legge om til engelsk som undervisningsspråk. Dette bidro til at instituttet ble tilført friske studiepoeng, som kunne styrke plansiden. Et innføringsemne i samfunnsplanlegging kom til og emnet i økonomisk geografi fikk en tydeligere planprofil. Det første studieåret på bachelor i samfunnsplanlegging og kommunikasjon inneholdt dermed fra 2019 ikke mindre enn 4 planrelaterte emner (øverst til venstre i tabell 1, se neste side), kun for de mellom 30 og 40 planstudentene, i tillegg til byutvikling og planlegging på femte semester.

Profilen på bacheloren og mange av de spenningene vi har sett finner vi igjen i utviklingen av det som skulle ende ut med en master i samfunnsplanlegging. Vi må da spole tilbake i tid igjen.

Hva med master?

Det hadde etter hvert vokst fram en viss utålmodighet blant fagstaben på instituttet, fordi flere av de ansatte på utviklingsfeltet var henvist til å undervise «kun» på årsstudiet og på bacheloren. Og siden geografi- og planforskerne var i samme båt, oppsto et ønske om en egen masterutdanning på instituttet. Som et resultat ble det opprettet et eget utvalg med mandat om å utforske mulighetene for samkjøring av emner på bachelornivå, som så kunne frigjøre ressurser til å etablere en spesialisering på masternivå. Allerede nevnte Ståle Angen Rye og Hans Kjetil Lysgård inngikk i utvalget, saman

med Hanne Haaland og Hege Wallevik. Wallevik var utviklingsforsker med doktorgrad fra NMBU og hadde kommet til instituttet fra Agderforskning, først tilknyttet som timelærer fra 2010 og deretter fast ansatt fra 2012.

1. semester	Innføring i samfunnsplanlegging	Kulturgeografiske perspektiver på planlegging og samfunnsendring	Examen Facultatum
2. semester	Økonomisk geografi og planlegging	Samfunnsplanlegging – teorier og metoder	Valgemne
3. semester	Examen philosophicum	Communication, media and planning	
4. semester	Bredde. 40 studiepoeng		
5. semester	The political ecology of global environmental challenges	Samfunnsvitenskapelige metoder for feltarbeid og praksis	Byutvikling og planlegging
6. semester	Bacheloroppgave i samfunnsplanlegging og kommunikasjon. 20 studiepoeng		Valgemne

Tabell 9.1: Struktur på bachelor i Samfunnsplanlegging og kommunikasjon, høsten 2024

Utvalget så på mulighet for en campusbasert master, der man kombinerte utvikling og geografi. Planlegging var ikke nevnt som tema på dette tidspunktet. De kom med forslag til en mulig integrasjon på bachelornivå, som ble tatt til følge, men ideen om master strandet i første omgang. At ikke alle var like tilfredse med dette kan en kanskje anta, og Rye og Lysgård skiftet kort tid etter dette beite til NTNU, den sistnevnte for å returnere et år senere. Da ble arbeidet med en ny master gjenopptatt, denne gang med Lysgård, Cruickshank, Pløger, Haaland og Wallevik i en felles arbeidsgruppe. En produktiv københavnstur resulterte i forslag til en felles master på instituttet. Opprettelsen av nye masterutdanninger var ikke politisk korrekt på dette tidspunktet, så forslaget ble å opprette to spesialiseringer – en i utvikling og en i samfunnsplanlegging. Som vi så over var planlegging nå blitt tydeligere lansert på bacheloren, og dette smettet nok over på arbeidet med masteren. Universitetets studieutvalg var skeptisk til forslaget fordi de mente fagområ-

dene var for ulike til å inngå i en felles master, men de ble etter hvert overbevist om at det her var nok felles overbygging til at spesialiseringene kunne sies å inngå i en master.

Høsten 2015 tok Institutt for global utvikling og samfunnsplanlegging opp de første studentene på master med spesialisering i planlegging. I denne spesialiseringen inngikk Hanne Haaland og Hege Walleviks emner «Mobilitet, sted og identitet», samt et nettbasert emne i «Gender, Culture and Everyday Life». I tillegg fikk studentene tilbudt et nettbasert kurs i regional utvikling; «Planning for local and regional development», undervist av Hans Kjetil Lysgård, mens John Pløger tilbød emnet «Urbanisme- liv og planlegging». Alt dette var likevel ikke nok, i en 120 studiepoengs master med bare 30 studiepoengs masteroppgave. Derfor måtte en legge til to emner i en samkjøring med den allerede nevnte masteren i samfunnskommunikasjon. Tveiten og etter hvert Cruickshank hadde ansvar for disse to emnene.

Som et resultat av strategisk bygging over flere år kunne instituttet fra 2016 skilte med en egen spesialisering i samfunnsplanlegging, med to emner som kun gikk for planstudentene, to emner som gikk i samarbeid med spesialiseringen i utvikling og to emner som var koordinert med master i samfunnskommunikasjon. Balansen mellom utvikling, planlegging og kommunikasjon skulle imidlertid bli forskjøvet etter hvert.

Det pågikk stadig diskusjoner om sammenhengen mellom plan- og kommunikasjonsfaget. Studentene på master i samfunnskommunikasjon som tok emner sammen med planstudentene hadde problemer med koplingen til plansystemet, mens planstudentene lurte på hvorfor de ikke kunne lære seg konkrete strategier, istedenfor bare å få innsikt i betydningen av fremveksten av moderne kommunikasjonsmedier. I dialogen med studenter gjennom studieråd og fokusgrupper fikk vi to signaler. Noen av studentene etterlyste en tydeligere vektlegging av samfunnskommunikasjon og en styrking av sammenhengen mellom samfunnsendring og kommunikasjon. Andre ønsket flere emner som er direkte knyttet til planteori og praksis i møtet med komplekse problemstillinger og en tydeligere samfunnsplanfaglig profil.

Fra spesialisering til full master

Søknader og gjennomstrømmingen på spesialiseringen begynte i det små med 11 studenter, og tallene svingte i årene som kom. Sett i sammenheng med et bachelorprogram som nå hadde flere egne fag, samt undervisning på

lærerutdanningen, ble det rom for ytterligere rekruttering. Da så Lysgård forlot instituttet, var det behov for å lyse ut flere nye stillinger. Studentgruppen var i hovedsak rettet inn mot et norsk arbeidsmarked og våre emner på lærerutdanningen foregikk på norsk, så skandinavisk tale ble vektlagt i utlysningene. Det var imidlertid en merkbar mangel på skandinavisktalende planleggere i søkermassen på disse stillingene og konkurransen om disse mellom de norske planmiljøene var skarp. Det var derfor svært velkomment da Kjell Overvåg, også han med doktorgrad i geografi fra NTNU, kom til instituttet fra sin stilling ved Høgskolen i Innlandet. Med geografi- og også planlegger-erfaring, overtok han mange av rollene til Lysgård, eksempelvis koordinatorrollen på masteren. Samme år kom Paulina Emilia Nordstrøm til instituttet fra Turku i Finland. Hun hadde bakgrunn i studier omkring estetik, kultur og planlegging og metodisk kom hun med erfaringer fra innbygger-involvering i prosesser, noe som føyde seg fint inn i den metodologiske og epistemologiske orienteringen ved instituttet. Årets tredje nykommer var Laura Tolnov Clausen fra Danmarks Tekniske Universitet med erfaring fra landskapsplanlegging og samfunnsvitenskapelige perspektiver på fornybar energi.

Denne styrkingen av fagstaben medførte også at de to spesialiseringene i stadig større grad tok ulike retninger. Dette ble gjenstand for diskusjon da instituttet skulle jobbe med ny strategi i 2019. Noe forsinket av koronapandemien nedsatte instituttleder Haaland en arbeidsgruppe bestående av koordinatorene fra instituttets to bachelorprogram og de to masterspesialiseringene. Gruppens mandat var å sørge for gode linjer fra BA-program til MA nivå, men samtidig utvikle en tydeligere profil i mastergraden. Da arbeidsgruppens forslag ble presentert på et seminar i 2021, var musikken fra oven endret. Administrasjonen foreslo at kanskje den beste løsningen fremover ville være to separate masterprogram med egen profil, og med bare et metodeemne felles. Sett i lys av at instituttet dro tematisk og faglig i ulike retninger ble også dette det endelige resultatet.

Samfunnsplanlegging, sted og prosess

Instituttet skulle nå få to fullverdige mastergrader. Sentrale i arbeidet med å utvikle på planleggingssiden var Vasstrøm, Cruickshank, Overvåg, Nordstrøm, Clausen, Wallevik og Haaland. Profilen på den nye masteren ble i stor grad et resultat av forskerinteressen til disse 7 forskerne. Profilen måtte ha med *plandimensjonen*, syntes både Clausen, Vasstrøm, Cruickshank og Overvåg, altså en innføring i plansystemet og det mest grunnleggende fra

Plan- og bygningsloven. Nordstrøm tilførte instituttet nye perspektiver på hvordan en prosess-planlegger kan arbeide metodisk og analytisk, samtidig som hennes kompetanse på byrom og urbane prosesser svarte godt opp mot en stigende interesse blant studenter for å jobbe med planlegging i urbane kontekster. Vasstrøm og Clausen kom med sin forskning på menneske-natur relasjoner og etter hvert større prosjekter på energipolitikk. 2000-tallets stadig voksende engasjement i den globale klima-, natur- og ressurskrisen, utfordringene knyttet til hvem sin versjon av den grønne omstilling som skal få dominere, har selvsagt en helt sentral plass i den norske planhverdagen, og Vasstrøm og Clausens forskning bidrar her avgjørende for planutdanningens relevans. Dette temaet har også gjenklang hos flere av «utviklingsforskerne» på instituttet, og har potensiale til å kople de to «leirene» tettere sammen.

En annen tematikk som bidrar til å kople instituttet mer sammen igjen er måten Haaland og Wallevik kom til med forståelser av sted, identitet og diversitet i lokale utviklingsprosesser. Deres feministiske ståsted og forskning på flerstedstilknytning og translokalitet fra det globale sør ble dreid inn mot minoritetsperspektiver i planlegging. Det ble også klart at den nye masteren måtte ha det romlige som et sentralt tema, med *sted* forstått som et perspektiv på samfunnet som ligger nærmere det mennesker opplever i sin hverdag enn velferdsstatens sektoriserede blikk. At det er geografer, utviklingsforskere og antropologer, og ikke eksempelvis statsvitere, som underviser planlegging, spiller en viktig rolle her. Plansystemets relasjon til verden utenfor måtte også inn, en refleksjon omkring makt, styring, inkludering og konflikthåndtering i byer og stedsers tilblivelse; en diskusjon som munnet ut i at *prosess* måtte være det siste sentrale begrepet. Dette harmonerer jo med den allerede nevnte diskusjonen om betydningen av det kommunikative og en bevissthet om at prosesser også foregår utenfor systemet.

Masteren skulle i større grad enn de øvrige utdanningene i Norge vektlegge samhandlings- og prosessforståelse/-kompetanse, og en forståelse av planlegging som en sosial prosess som skjer både innenfor og utenfor plansystemet. I dette landskapet passet også ansettelsen av Karl-Emil Pull i 2022 godt inn. Med sin bakgrunn i planlegging fra Roskilde og Malmø og med fokus på makt og sosial ulikhet i byrommet ble han et viktig tilskudd.

1. semester	Planlegging, teori og praksis	Sted, identitet og diversitet	Samfunnsvitenskapelige tenkemåter i samfunnsplanlegging
2. semester	Methods	Byutvikling og urbanisme	Planlegging for lokal og regional utvikling
3. semester	Praksis og/eller valgemne	Masteroppgave i samfunnsplanlegging, sted og prosess	
4. semester	Masteroppgave i samfunnsplanlegging, sted og prosess (40 eller 50 studiepoeng)		

Tabell 9.2: Struktur på master i Samfunnsplanlegging, sted og prosess, høsten 2024

Masteren i Samfunnsplanlegging, sted og prosess tok opp sitt første kull høsten 2022. Den har ikke fysisk planlegging som omdreiningspunkt, som arkitektur-utdanninger og fysisk planlegging ved NTNU. I tillegg skiller den seg fra de rene geografistudiene i Bergen og ved NTNU, ved eksplisitt å adressere planlegging, og mer enn byplanlegging ved UiS og landskapsarkitektur ved NMBU vektlegger den samfunnsdelen av planleggingen. Mer enn masteren i byplanlegging ved NMBU forholder den seg til planlegging utenfor plansystemet og ser på planlegging som en sosial prosess, ikke bare en aktivitet som ledes og er institusjonelt forankret. Den ligger nok tettere opp mot masterutdanningen ved UiT, men opererer nok for tiden tydeligere med det formelle planleggingssystemet som et omdreiningspunkt.

Å utdanne for fremtiden

I motsetning til 1968-opprørets nedenfra og opp-tilnærming, som preget oppstarten av planutdanningen ved universitetet i Tromsø i 1974, lever vi nå i en tid hvor neoliberalisme og individualisme har satt sitt merke på en hel generasjons verdensanskuelse. Kravet om relevans fra så vel vår arbeidsgiver som studentene preger utviklingen av undervisningstilbudet. Mens den kritiske og radikale inspirasjonen som preget fagmiljøet i Tromsø også måtte forholde seg til studenter som søkte en karriere utenfor academia, vil vi tro at planutdanningen ved UiA i 2024 står i et enda tydeligere spenningsforhold mellom forskere som ønsker å forandre og stille spørsmål, og et arbeidsliv som etterspør kompetanse definert innenfor plansystemets vegger. Utdanningen i samfunnsplanlegging leveres i dag av geografer, antropologer, medievitere, statsvitere og flere med tverrfaglige doktorgrader, alle del av et fagmiljø hvor mange anlegger et kritisk, postkolonialt, feministisk og kanskje til og med post-marxistisk perspektiv. Dette resulterer også i en sterk

interesse for å undervise og forske på måter som gjør at man kommer tett på folk og sted. Ikke minst er utviklingsforskerne ved instituttet en viktig drivkraft vekk fra et snevert velferdsstatlig perspektiv. Den motsetningen dette skaper i forhold til studentene minner om den Edward Soja har fortalt om fra UCLA (Universitetet i California, avdeling Los Angeles), hvor hans institutt ble organisert fra begynnelsen med det primære målet å utdanne aktivister. Da vi sammenlignet oss med University of Southern California på den tiden (tidlig på 1970-tallet, etter opprettelsen i 1968-69), sa vi at i byplanlegging på USC utdannet de studenter spesifikt for jobber som byplanleggere, mens vi utdannet våre studenter til å være endringsagenter, uansett hva det krevde. Og slik har denne forbindelsen mellom UCLA og lokale samfunnsorganisasjoner, arbeiderbevegelsen og andre aktivistorganisasjoner vært der fra begynnelsen².

Utfordringen er nok ikke først og fremst å produsere «nyttige» kurs som arbeidsliv, studenter og universitetsledelse vil sette pris på, men å samtidig opprettholde entusiasmen hos kreativt tenkende forskere som ønsker å forandre. Men kanskje er det ikke bare en motsetning mellom faglig autonomi og kritiske perspektiv heller? Forskning har eksempelvis vist³ hvordan universiteter som står imot presset om profesjonsorientering og arbeidsmarkeds-relevans, likevel utdanner kandidater som er svært etterpurte, ofte mer enn de som fremstår mer umiddelbart relevante.

Dette handler også om hvor mye vi tenker planleggingen egentlig har ansvar for? Det er påpekt et demokratisk underskudd i vestlige velferdsstater og fremveksten av høyre-radikale krefter i mange land koples av flere til det post-politiske samfunn, altså samfunn hvor det formelle representative politiske systemet ikke makter å fange opp og tilrettelegge for en inkluderende

² (Soja 2011, s. 5, vår oversettelse). Soja, Edward, Frédéric Dufaux, Philippe Gervais-Lambony, Chloé Buire & Henri Desbois: (2011): «La justice spatiale et le droit à la ville : un entretien avec Edward SOJA», [«Spatial Justice and the Right to the City: an Interview with Edward SOJA», traduction : Frédéric Dufaux], justice spatiale | spatial justice, n° 03 mars | march 2011, <http://www.jssj.org>
³ Pabian, Petr; Karel Šima & Lucie Kynčilová (2011): Humboldt goes to the labour market: how academic higher education fuels labour market success in the Czech Republic, *Journal of Education and Work*, 24:1-2, 95-118, DOI: 10.1080/136390-80.2010.534443

samfunnsutvikling. Innen planfaget håndteres dette ved å utvikle kunnskap og kompetanse om hvordan planlegging både innenfor og utenfor plansystemet kan søke å kompensere for det sektoriserede og instrumentelle systemets svakheter, blant annet gjennom mobilisering av og tilrettelegging for åpen og inkluderende meningsskaping utover tradisjonelle metoder. Fagmiljøet i Kristiansand har her en ambisjon om at studentene skal beherske strategier for å håndtere kompleksitet og konflikt, samtidig med at de utvikler innsikt i dynamikken mellom hverdagerfaringer og politikk. Dermed kan de forhåpentlig bidra til å utvikle demokratiet i en mer sosialt bærekraftig retning, i tillegg til at de får jobb etter studiene selvsagt.

Retning og balanse

Institutt for Global Utvikling og Samfunnsplanlegging ble etablert i en periode med svært dyptgripende endringer i hele organisasjonsstrukturen ved Universitetet. Studietilbudet innenfor samfunnsvitenskapene var mer begrenset enn det er nå. Fakultetets instituttstruktur kunne ikke sies å være spesielt disiplin-orientert. PhD-tilbudet var smalt og kun et par år hadde gått siden Høyskolen ble omdannet til Universitetet i Agder. Før navnet på instituttet ble valgt bestod fagmiljøet av antropologer, utviklingsforskere, samfunnsgeografer, medievitere, statsvitere og sosiologer og miljøet hadde forankring i institusjoner for anvendt forskning (Agderforskning) og andre institutt og fakultet ved UiA. Vårt institutt skulle både finne sin plass på fakultetet, samtidig som det skulle ivareta sin kontinuitet og indre mangfold. Da Hanne Haaland, fra utviklingssiden, overtok som instituttleder var hun veldig klar over viktigheten av å balansere, men også utnytte synergien, mellom miljøene.

Denne cocktailen ga mulighet til faglige nyorienteringer, men skapte også grobunn for spenninger og mer eller mindre uttalte konflikter. Potensialet for langvarige uenigheter og behovet for avklaringer var og er en betydelig utfordring. Kommunikasjonsfeltet er fortsatt et tydelig eksempel på dette. I instituttets etableringsfase forelå det, som vi har fortalt, ett bachelorprogram der kommunikasjonsvitenskapene som felt stod sentralt. Det forelå også en master som var utviklet i fellesskap med Fakultet for humaniora og pedagogikk. Denne representerte en bred interdisiplinær portefølje med hovedvekt i medievitenskap, retorikk og strategisk kommunikasjon, inklusive PR og påvirkningsstrategier. Da fire medarbeidere flyttet over fra statsvitenskapsmiljøet var dette selve utgangspunktet.

Sett i ettertid lå det den gang til rette for at instituttet ville utvikle et enhetlig løp fra BA til PhD i krysningspunktet mellom de ulike fagretningene som befant seg på instituttet. Dette krysningspunktet er i dag tydelig i instituttets PhD-tilbud. Instituttet fikk nemlig sin egen PhD-spesialisering i 2017, etter en evaluering i 2016. Første PhD-student tatt opp på programmet kom fra utviklingsfeltet, den andre fra planleggingsfeltet og disse ble starten på det som i dag er et levende program med gjennomsnittlig 10 kandidater i programmet, finansiert av midler fra kunnskapsdepartementet, NFR, EU-midler, offentlig sektor PhD og nærings-PhD.

I PhD-spesialiseringen er det nok riktig å si at planlegging, utvikling og kommunikasjon er tre likeverdige grunnplanker. Dette kan vi ikke si om bachelor – og masterutdanningene. En grunn til dette er at instituttet har prioritert å utvikle samfunnsplanlegging som overordnet perspektiv, der de kommunikasjonsvitenskapelige elementene stod i en mer marginal setting. I praksis kan en si at kommunikasjonsvitenskap (som omfatter medievitenskap, men ikke er begrenset til det), ble mer underordnet samfunnsplanlegging, der perspektiv på «kommunikativ planlegging» (eller «the communicative turn in planning») fikk et slags fofefeste. Imidlertid bør det fremheves at flere nyansatte i denne tidlige perioden arbeidet med kommunikative prosesser, der diskursive og semiotiske dimensjoner var tema i PhD-avhandlinger og på flere av instituttets kurs. Det foreligger med andre ord et potensial for å videreutvikle disse samhandlingslinjene.

Med ansatte i enda nyere tid blir slike krysningspunkt stadig mer uttalte. Med andre ord kan det tenkes at de opprinnelige visjonene om et institutt som dyrker disse interdisiplinære krysningspunktene vil finne sin form, med stadig flere nye medarbeidere som ikke forholder seg til gammel og til dels foreldet historikk. Erfaringen er også at yngre samfunnsforskere forstår de disiplinære tradisjonene på en mer interdisiplinær måte og i større grad tar utgangspunkt i disse fagmiljøenes egenart og de samfunnsoppgaver en empirisk orienterer seg i retning av.

Fortellingen om fremveksten av samfunnsplanlegging ved instituttet kan fremstå som en fortelling preget av mange ulike folk, interesser og omstendigheter. At et hvert fagmiljø har en materialitet er ganske selvsagt, men også bare en del av fortellingen. At samfunnsplanlegging i 2024 har studieprogram på BA-, MA og PhD-nivå er også et resultat av møysommelig samarbeid over flere år mellom ledere, faglige ansatte og administrasjon. Det

er et resultat av kollektivt arbeid drevet frem av stabsmedlemmer med institusjonsforståelse, teft for utvikling og ressurs sikring og for hvordan ressurser kan benyttes på best mulig måte. Å spille et fagmiljø godt over tid krever bevissthet omkring bygging, ikke bare på programnivå, men også bruk av fagressurser og kompetanse i miljøet. Ikke minst handler det om rekruttering av nye medarbeidere.

Som historien over har vist oss har fagmiljøet beveget seg fra å være relativt mannsdominert og ganske middelaldrende til å få en langt bedre kjønn- og aldersbalanse og et større spenn i erfaringsbakgrunn. Det har vært et bevisst grep å bygge et miljø med rom for yngre forskere med nye metodiske inn- ganger og ulike faglige perspektiver og erfaringer, selv om disse ikke alltid har hatt de lengste publikasjonslistene. For et miljø som skatter utdanning som et endringsprosjekt hvor studentene skal gjøres i stand til å stille faglig kritiske spørsmål og speile den virkeligheten de selv representerer og kommer til å møte, trengs en stab som sikrer et mangfold av perspektiver, stå- steder og erfaringer. Og ikke minst, som gir rom og stabilitet for vekst og utvikling, både intellektuelt og karrieremessig.